

JÖSSE ERIKSSON BODDE HÄR IBLAND

Familjen Ros av Ervalla, som ursprungligen härstammade från Norge, byggde Ervalla hus. Det var en stormannasläkt som har kommit att ta plats i Sveriges historia. Men det är nu länge sedan. Den siste på manlige medlemmen gick ur tiden redan 1583 och med honom släkten Ros. Men släkten lever ännu kvar, ingift i flera kända ätter.

Släkten Ros förde en fembladig ros i sitt vapen. Detta finns återgivet på flera gravminnen. Det kan ses exempelvis på ett epitafium i Skoklosters kyrka. Där är rosen röd i ett gult fält. Vapnet kan också ses på riksrådet Carl Bondes grav i Rinkaby kyrka. En tredje plats där vapenbilden med rosen kan beskådas är Jösse Erikssons gravsten i klosterkyrkan i Vadstena. Hur den kom dit är en fascinerande historia som ska berättas nedan.

Lagmannen Knut Magnusson hade en dotter som någon gång på 1350-talet gifte sig med riddaren Jon Hafthorsson som inte var riktigt vem som helst. Han var inte bara förmögen. Han hade också släktskapsrelationer med det norska kungahuset.

Birgitta Knutsdotter som Jon gifte sig med var inte heller utan ekonomiska och sociala resurser. Man vet nog inte säkert men troligen var det hon som medförde Ervalla till släkten Ros. I hennes egen släkt finns kopplingar till både Birger Jarl och Birger Brosa och till den kraftfulle Tyrgils Knutsson. Det var han som, enligt hävderna, ledde det första korståget till Finland, erövrade Karelen, grundade Viborg och företog sig en del andra nyttiga saker.

Det finns lyckligtvis en jordebok från 1498 bevarad där släktens alla egendomar är förtecknade. Det rör sig en imponerande samling gods och gårdar. Totalt torde de ha varit omkring 500 spridda över hela det dåtida Sverige. Kärnområdet var just Ervalla socken där sätesgården Ervalla Hus låg.

Jöns Ulfsson Ros till Ervalla hette denne medeltida storgodsägare som lät registrera alla sina gårdar. Han intresserade sig också för sina egendomar avkastning. Mycket som rörde godsens ekonomi bokfördes. Därför vet vi nu vilka inkomster han hade. Uppskattningsvis gav jordinnehavet c:a 385 mark örtug. Dessutom tog han hem i räntor ytterligare c:a 215 mark örtug. Det kunde ha räckt till att bygga Ervalla Hus, men vem byggherren verkligen var vet vi inte. Det brister i dokumentationen här. Men stora inkomster och så stora egendomar gav naturligtvis makt också på den här tiden.

Hur mycket hans inkomster skulle motsvara i dagens penningvärde kan vara svårt att beräkna. Men som jämförelse kan vi titta på vad en hantlangare i byggbranschen tjänade per dag i Stockholm år

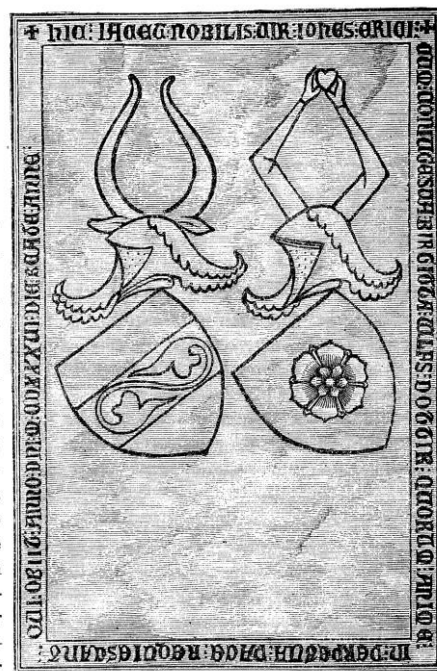
1540. Källan till denna kunskap är uppgifter från stadens upphandlingar detta år då hantlangaren tjänade 2 öre per dag. Ett öre var då en åttondels mark örtug. Riddaren på Ervalla hus hade uppenbarligen råd med en del ekonomiska utsvävningar.

Men den intressantaste historien som är knuten till familjen på Ervalla hus rör mågen till riddaren Ulf Jonsson. Hans dotter som för övrigt hette Birgitta Ulfdotter, skulle komma att gifta sig med en omskriven historisk person: fogden Jösse Eriksson i Västerås. Han har sannolikt ätit många middagar på Ervallahus.

I historieböckerna beskrivs han som en hårdför bondeplågåre, grym och sniken säger krönikorna. För en person som får ett sådant omdöme kan det gå illa. Och det skulle mycket riktigt gå illa för Jösse. Det vet vi därför att han förekommer i det berömda Vadstenadiariet. Det är en liten bok där klosterfolket gjorde anteckningar av märkliga händelser under klostrets verksamhetstid.

En sådan händelse som berättas i diariet var att Jösse efter att först ha avsatts av rådet sökte asyl i klostret som han klokt nog tidigare hade gynnat med stor frikostighet. Nu var det dags för klostret att betala tillbaka.

Men det hjälpte nu inte. De uppretade bönderna fick tag på honom. Och av en domstol i Motala dömdes han till döden och avrättades. Men böndernas glädje över att äntligen ha fått hämnats Jösses oförrätter blev kortvarig. Även de själva avrättades något år senare.

I klosterkyrkan i Vadstena ligger Jösse Erikssons och hans makas gravhäll med ätten Ros af Ervallas vapenbild den sexbladiga rosen.

Jösse Eriksson begravdes i klosterkyrkan i Vadstena. Där begravdes också hans hustru Birgitta Ulfdotter till Ervalla. Den latinska texten på makarnas gravsten som ännu ligger kvar i klosterkyrkan och som kan ses här bredvid lyder i översättning:

Här vilar Vålborne mannen Jösse Eriksson med sin maka Birgitta Ulfsdotter vilkas själar vile i beständig frid. Han dog Herrans år 1436, den heliga Annas dag (9dec).

Medeltida byggnader för profant bruk är antikvariska rariteter. De flesta byggnader på den tiden uppfördes i trä och har av naturliga skäl inte överlevt till vår tid. Endast några få slott och borgar som byggdes i sten och tegel har bevarats. De flesta är naturligtvis ombyggda. Men i källare och murar kan ibland medeltida byggnadsrester spåras.

Så är fallet med Ervalla hus som idag lever kvar som en del av källaren på Ervalla gård.

Ervallahus historia har utretts av flera gånger, senast av landsantikvarien Sune Zachrisson. Hans utredning från 1957 ligger till grund för nedanstående beskrivning. Stenhuset fanns av allt att döma ännu kvar om än svårt förfallet i mitten av 1700-talet.

År 1761 blev den gamla byggnaden uppmätt sannolikt inför en eventuell ombyggnad. Men gårdens ägare valde att riva 1400-talshuset. Detta skedde 1770. Uppmätningarna har gett oss kunskap om hur de olika utrymmena var disponerade.

Den ritning som gjordes visar ett stenhus med ett utanpåliggande trapphus. Byggnaden är uppförd till två våningar med sadeltak. Måtten var 10x18,4 m vilket ger en byggyta på c:a 360 kvadratmeter, källaren oräknad. Ritningen från 1762 återges nedan.

Det är alltså frågan om ett rätt stort hus, men då ska man betänka att när det uppfördes i slutet av 1400-talet skulle många medlemmar av släkten Ros bo där. Utöver ägaren och hans egen familj bodde här troligen även ett antal fastrar, mostrar ogifta döttrar och söner, farbröder och tanter och flera ur äldre generationer.

Ägarna till Ervalla Hus eller Ervalla Gård som fastigheten heter idag skulle bli många med tiden. Familjen de Geer var den siste ägaren innan fastigheten splittrades. Det gamla stenhusets bevarade grundmurar kom i slutet av 1800-talet att byggas på med lokaler till ett gårdsmejeri.

1918 byggdes detta om till kontor och till bostäder. Senare blev byggnaden specialistsjukhus för epileptiker och i dessa dagar används lokalerna till bostäder för dem som behöver utslusningsboende. Inom gårdens ägor bröts svavelkis på 1870-talet och under en kort tid kring första världskriget av Stockholms Superfosfat AB som också ägde Axbergshammars gård.

BW

